

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

**TAARIFA YA MWAKA KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA KAMATI YA BUNGE
YA BAJETI KATIKA KIPINDI CHA MWEZI JANUARI, 2019 HADI MWEZI JANUARI, 2020
PAMOJA NA TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA KIPINDI CHA
NUSU MWAKA JULAI - DESEMBA 2019**

**(Imetolewa chini ya Kanuni ya 117(15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la
Januari, 2016)**

Ofisi ya Bunge
S.L.P 941
DODOMA.

YALIYOMO

1.0. UTANGULIZI.....	4
2.0. UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA KAMATI.....	5
3.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2018/2019 ..	7
3.1. Pato la Taifa.....	7
3.2. Mfumuko wa Bei.....	7
3.3. Mwenendo wa Thamani ya Shilingi.....	8
3.4. Deni la Taifa.....	8
4.0. UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2018/19 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA MWAKA 2019/2020	9
5.0. MUSWADA WA SHERIA YA FEDHA WA MWAKA 2019 (THE FINANCE BILL, 2019). 10	
6.0. MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA PAMOJA NA MWONGOZO WA KUTAYARISHA MPANGO NA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2020/2021.	11
6.1. Maoni ya Kamati kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa Pamoja na Mwongozo wa Kutayarisha Mpango na Bajeti Ya Serikali kwa Mwaka 2020/2021.	12
6.1.1. Ukusanyaji wa Mapato kwa Mfumo wa (GepG)	12
6.1.2. Taarifa ya Utekelezaji wa Vipaumbele.....	12
6.1.3. Upatikanaji wa Rasilimali fedha kwa ajili ya kutekeleza Mpango wa Maendeleo. 13	
6.1.4. Kufungua Soko la Mitaji (<i>Liberization of Capital Market</i>)	13
6.1.5. Utekelezaji wa Mwongozo wa Ushirikiano baina ya Serikali na Washirika wa Maendeleo.	13
7.0. HOJA ZA KAMATI ZA BUNGE ZA KISEKTA.....	14
7.1. Hoja zilizofanyiwa Kazi na Serikali.....	14

7.2.	Hoja ambazo Serikali iliahidi kuzifanyia kazi.....	15
8.0. UTEKELEZAJI WA SHERIA YA FEDHA YA MWAKA 2019 KWA KIPINDI CHA NUSU MWAKA 2019/2020..... 16		
8.1.	Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura 148 (<i>The Value Added Tax Cap 148</i>)	16
8.2.	Sheria ya Ushuru wa Bidhaa Sura 147	17
8.3.	Sheria ya Kodi ya Mapato Sura 332	18
8.4.	Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki yam waka 2004.	18
8.5.	Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura 238.	18
8.6.	Sheria ya Usalama Barabarani Sura 168	19
9.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KATIKA KIPINDI CHA NUSU YA KWANZA YA MWAKA WA FEDHA 2019/2020 NA MWELEKEO HADI JUNI 2020. 20		
9.1.	Uchambuzi wa Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato.....	21
9.2.	Uchambuzi wa Mwenendo wa Matumizi.....	22
9.2.1.	Matumizi ya Kawaida.....	22
9.2.2.	Matumizi ya Maendeleo.....	22
9.2.3.	Ugharamiaji wa Deni la Taifa	23
10.0. ZIARA YA KAMATI KUTEMBELEA TAASISI, IDARA NA MAMLAKA ZILIZOCHINI YA WIZARA..... 23		
10.1.	Masuala Muhimu yaliyojitekeleza	24
10.1.1	Mwenendo wa Soko la Hisa la Dar es salaam (DSE)	24
10.1.2	Kuchelewa kuanza kwa Soko la bidhaa (Tanzania Merchantile Exchange).....	24
10.1.3	Uwekezaji wa Serikali kwenye Mashirika ya Umma	25
10.1.4	Faida ya uwekezaji wa Serikali.....	25
10.1.5	Kuhuisha Mfumo wa Usimamizi wa Forodha	26
10.1.6	Akaunti Jumuifu ya Fedha (TSA).....	26

11.0. MAFUNZO KWA KAMATI.....	27
12.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA JUMLA.....	28
12.1. Utekelezaji wa Sheria ya Mawasiliano na Kielektroniki (EPOCA).....	28
12.2. Sekta ya Ngozi.....	28
12.3. Minara ya Mawasiliano kwa Shirika la TTCL.	29
12.4. Kukosekana kwa Vifaa vya kupakua na kupakia mizigo Bandarini.....	30
12.5. Changamoto ya Utekelezaji wa Mradi wa Uboreshaji wa Miji na Majiji kutokana na Kodi ya Ongezeko la Thamani.....	30
12.6. Utaratibu wa uwasilishaji wa mapendekezo ya Mabadiliko ya Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki.....	30
12.7. Mazingira ya Biashara na Uwekezaji.....	31
12.8. Mwenendo wa Viwango vya riba na Mfumuko wa Bei.....	31
12.9. Ukusanyaji wa Kodi ya Majengo	32
13.0. HITIMISHO	32

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (15) ya Kanuni za Bunge, Toleo la Mwaka 2016, naomba kuwasilisha Taarifa ya Mwaka kuhusu Utekelezaji wa Shughuli za Kamati ya Bajeti katika kipindi cha mwezi Januari 2019 hadi mwezi Januari 2020.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii pia inatoa tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali ya katika kipindi cha nusu Mwaka kuanzia Julai hadi Desemba 2019 na mwelekeo hadi Juni, 2020.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilitekeleza majukumu yake kwa kuzingatia kifungu cha 9(1) cha Sheria ya Bajeti Sura ya 439 Mwaka 2015, Kanuni za Bunge Toleo la 2016 Fasili ya 9 ya Nyongeza ya Nane, Sheria ya Fedha, Sheria nyingine, taratibu na miongozo mbalimbali iliyopo inayohusiana na masuala ya fedha, uchumi, kodi na bajeti. Katika kutekeleza shughuli hizo, Kamati ilikutana na Serikali, Taasisi, Mashirika na Sekta binafsi pamoja na wadau mbalimbali ili kuwasikiliza pamoja na kupokea Taarifa na maoni mbalimbali ambayo Kamati ilitumia wakati ikitokeleza majukumu yake na hatimaye kutoa maoni na ushauri kwa Serikali.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu kumi na tatu (13). Sehemu ya kwanza ni Utangulizi, sehemu ya pili ni utekelezaji wa shughuli za Kamati, sehemu ya tatu ni tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2018/19, sehemu ya nne ni Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa Mwaka 2018/19 na Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2019/2020, sehemu ya tano inahusu Muswada Wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2019 (The Finance Bill, 2019), sehemu ya sita inahusu Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa pamoja na Mwongozo wa kutayarisha Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2019/2020, sehemu ya saba imeainisha hoja za Kamati za Bunge za kisekta, sehemu ya nane inahusu Utekelezaji

wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2019 kwa kipindi cha nusu mwaka 2019/2020, sehemu ya tisa ni Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali katika kipindi cha nusu ya kwanza ya mwaka wa fedha 2019/2020 na mwelekeo hadi Juni, 2020, sehemu ya kumi inabainisha Ziara mbalimbali za Kamati, Sehemu ya kumi na moja ni Mafunzo ambayo Kamati ilipewa, Sehemu ya Kumi na mbili ni maoni na mapendekezo ya ujumla na sehemu ya kumi na tatu ni Hifimisho.

2.0. UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA KAMATI

Mheshimiwa Spika, zifuatazo ni kazi zilizotekelezwa na Kamati ya Bajeti katika kipindi cha kuanzia mwezi Januari 2019 hadi mwezi Januari 2020: -

- a) Kufuatilia na kusimamia utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2018/2019;
- b) Kupitia na kujadili utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa katika kipindi cha Mwaka 2018/2019;
- c) Kutathmini na kuchambua Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa kipindi cha Mwaka 2019/2020 yatokanayo na vyanzo vya kodi na vyanzo vingine visivyo vya kodi;
- d) Kupitia na kujadili kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa kipindi cha Mwaka 2020/2021;
- e) Kupitia na kujadili utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na mafungu yaliyo chini yake kwa mwaka wa fedha 2018/2019; pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2019/2020;
- f) Kuchambua na kushauri kuhusu Muswada wa Sheria ya Fedha wa mwaka 2019 (The Finance Act, 2019);
- g) Kujadili na kuidhinisha Bajeti ya Mifuko ya Mahakama, Bunge na Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi
- h) Kupitia na kujadili utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa katika kipindi cha mwaka 2019/2020;

- i) Kupitia na kujadili kuhusu Mwongozo wa kutayarisha Mpango na Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2020/2021;
- j) Kujadili na kuidhinisha Bajeti ya Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na Mafungu yaliyo chini yake;
- k) Kushiriki mafunzo mbalimbali yenye lengo la kuwaongezea wajumbe wa Kamati uwezo wa kutekeleza majukumu yake;
- l) Kukutana na wadau mbalimbali wa masuala ya kodi na kujadili changamoto mbalimbali zilizojitokeza katika utekelezaji wa sheria mbalimbali za kodi na sizizo za kikodi zinazoathiri sekta binafsi
- m) Kufanya utafiti na uchambuzi wa vyanzo mbalimbali vya mapato na kutoa mapendekezo kuhusu hatua za kupunguza utegemezi wa kibajeti;
- n) Kutoa ushauri wa jumla kuhusu Bajeti ya Serikali kwa Bunge na Kamati za Kudumu za Bunge;
- o) Kuchambua hoja zilizojitokeza kwenye Kamati za Bunge za Kisekta wakati wa kujadili Bajeti za Wizara kwa mwaka 2017/2018 kwa ajili ya kuishauri Serikali;
- p) Kuchambua Taarifa za utekelezaji na utendaji kutoka kwenye Wizara inayosimamiwa na Kamati pamoja na Taasisi zilizo chini ya Wizara hiyo;
- q) Kuchambua Taarifa ya utendaji kazi ya Ofisi ya Msajili wa Hazina kwa mwaka wa fedha 2018/19;
- r) Kufanya ziara nchini Uganda na Rwanda kuJjifunza kuhusu mfumo wa Akaunti Jumuifu (TSA); na
- s) Kufanya ziara ya ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo na Taasisi inazozisimamia.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatoa shukrani kwanza kwako wewe Binafsi na Pili kwa Serikali na wadau wote kwa ushirikiano wao uliowezesha kukamilika kwa shughuli hizo.

3.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2018/2019

Mheshimiwa Spika, tathmini ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali inakwenda sambamba na kuangalia mwenendo wa viashiria mbalimbali vya uchumi jumla. Kwa muhtasari mwenendo wa viashiria hivyo vya ukuaji wa uchumi vimetathminiwa kama ifuatavyo: -

3.1. Pato la Taifa

Mheshimiwa Spika, takwimu za Serikali zinaonesha uchumi wa Taifa ulikua kwa **asilimia 6.8** katika mwaka 2018. Sekta zilizochangia kwa kiasi kikubwa kwa ukuaji huo ni Sanaa na burudani **asilimia 13.7**, ujenzi **asilimia 12.9**, uchukuzi na uhifadhi wa mizigo **asilimia 11.8** pamoja na habari na mawasiliano **asilimia 9.1**. Sekta ya kilimo pamoja na kuwa na mchango mkubwa wa takribani **asilimia 27** kwenye pato la taifa ukuaji wake ni **asilimia 4.3** tu. Hivyo bado kuna haja ya Serikali kuondoa vikwazo vinavyosababisha sekta ya kilimo kutokukua kwa kasi pamoja na kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji ili sekta binafsi iwe na mchango mkubwa katika ukuaji wa pato la Taifa.

3.2. Mfumuko wa Bei

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kupunguza mfumuko wa bei kutoka **asilimia 5.3** mwaka 2017 hadi **asilimia 3.5** mwaka 2018. Kiwango hicho kimefikiwa kutokana na upatikanaji wa chakula cha kutosha nchini. Hivyo ni wazi kwamba wakulima wa nchi hii ndiyo kwa kiasi kikubwa wanasaidia katika kupunguza mfumuko wa bei. Kamati ya inaishauri Serikali kuendelea kuhakikisha NFRA inakuwa na mtaji wa kutosha na inatekeleza jukumu lake la msingi la kuhifadhi chakula ili kulinda mfumuko wa bei.

Jedwali Na. 1. Mwenendo wa Mfumuko wa bei na Fahirisi

Na	Mwaka	2014	2015	2016	2017	2018
1.	Mfumuko wa Bei	6.1%	5.6%	5.2%	5.3%	3.5%
2.	Fahirisi ya Bei	92.7	97.9	102.9	108.4	112.2

Chanzo: Ofisi ya Taifa ya Takwimu

3.3. Mwenendo wa Thamani ya Shilingi

Mheshimiwa Spika, takwimu zinaonesha kuwa kwa kipindi cha Julai hadi Novemba 2018, Dola ya Marekani imebadilishwa kwa wastani wa **Shilingi 2,276** ilikilinganishwa na **Shilingi 2,235** katika kipindi cha Julai hadi Novemba 2017. Hii inaonesha Shilingi ilipungua thamani dhidi ya Dola kwa **asilimia 1.8**. Kamati inaishauri Serikali kutekeleza Sera zenye mlengo wa kuongeza mauzo ya bidhaa na huduma nje na hasa viwanda vinavyozalisha bidhaa ambazo zinaagizwa nje kwa wingi. Sera hizo zitasaidia kupunguza nakisi ya urari wa biashara na hivyo kuongeza upatiakanaji wa fedha za kigeni na hivyo kuongeza thamani ya Shilingi.

3.4. Deni la Taifa.

Mheshimiwa Spika, Deni la Serikali liliongezeka kutoka **Shilingi bilioni 49,728.03** machi 2017 hadi kufikia **Shilingi bilioni 50,772.27 mwaka 2018** sawa na ongezeko la **asilimia 2.1**. Kiasi kikubwa cha deni la Serikali linamilikiwa na wakopeshaji kutoka nje. Kamati inatambua kuwa ongezeko la deni linatokana na mahitaji ya kugharamia miradi ya maendeleo. Hata hivyo, ni vema Serikali ikahakikisha inazingatia matakwa ya Sheria ya Mikopo, Misaada na Dhamana ya Serikali Sura ya 165 na vigezo vya kimatatifa ili kuhakikisha deni linaendelea kuwa himilivu.

4.0. UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2018/19 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA MWAKA 2019/2020

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 94 Bunge lilijadili mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa mwaka 2019/2020 uliowasilishwa Bungeni na Waziri wa Fedha na Mipango. Kamati ilipata fursa ya kufanya tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa tatu wa Maendeleo wa Mwaka 2018/2019, kuchambua na baadaye kutoa maoni na mapendekezo kuhusu Mpango wa mwaka 2019/2020, kupitia Taarifa ya Kamati iliyowasilishwa Bungeni. Bunge lilitoa maoni na mapendekezo na hatimaye Mpango huo kuidhinishwa. Baadhi ya masuala yaliyobainishwa katika tathmini ya utekelezaji wa mpango wa mwaka 2018/19 ni kama ifuatavyo: -

- i. Uwepo wa changamoto katika upatikanaji wa mapato ya ndani na ya nje kwa ajili ya kutekeleza miradi ya maendeleo;
- ii. Baadhi ya miradi ya kielelezo ya muda mrefu kutokutekelezwa kwa wakati. Mfano Mradi wa Makaa ya mawe, chuma, vanadium na Titanium wa Liganga na Mchuchuma, Mradi wa Kiwanda cha Matairi cha *General tyre*, Kurasini Logistic Centre pamoja na Ujenzi wa Bandari ya Uvuvi;
- iii. Serikali kuchelewa kufanya tathmini ya utekelezaji wa mpango wa Miaka 5 na mwaka mmoja ili kuweza kubaini changamoto ambazo zitajenga msingi wa kuandaa mpango wa maendeleo wa awamu ya 3 katika kipindi cha Miaka mitano. Aidha, changamoto hii inatokana na Serikali kutumia utekelezaji wa nusu mwaka wa mpango wa kila mwaka unaotekelezwa kwa kipindi husika kupanga mpango wa mwaka unaofuata kwa kipindi kijacho cha fedha hivyo kushindwa kufanya tathmini ya utekelezaji kwa kipindi chote cha utekelezaji wa mpango husika.

- iv. Kuendelea kuwepo kwa ukwepaji wa kodi ikiwa ni pamoja na biashara ya magendo katika mwambao wa bahari pamoja na mipaka yetu; na
- v. Uwekezaji usioridhisha katika sekta ya kilimo na utafutaji wa masoko kwa mazao ya kilimo ya biashara na chakula.

Mheshimiwa spika, ni matumaini ya Kamati kwamba Serikali itazingatia ushauri uliotolewa na Kamati ili mapendekezo yaliyobainishwa yatekelezwe katika Mpango wa Maendeleo wa mwaka 2020.

5.0. MUSWADA WA SHERIA YA FEDHA WA MWAKA 2019 (THE FINANCE BILL, 2019).

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 86 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la 2016 Kamati iliwasilisha Bungeni taarifa yake ya maoni na ushauri kuhusu Muswada wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2019 (The Finance Bill, 2018) na hatimaye Bunge lako Tukufu liliidhinisha Muswada huo kuwa Sheria ambayo ilianza kutumika tarehe 1 Julai, 2019.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia na kujadili Muswada wa Sheria ya Fedha wa Mwaka 2019. Shughuli hii ilifanyika kwa kupitia kifungu kwa kifungu pamoja na kupokea maoni kutoka kwa wadau. Baada ya kujiridhisha na maudhui yake, Kamati ilifanya majadiliano ya kina na Serikali na kupendekeza marekebisho pale ilipobidi. Sheria zilizofanyiwa marekebisho katika Muswada huo ni Sheria Kumi (10) ambazo ni:-

- i. Sheria ya Huduma za Viwanja vya Ndege Sura ya 365 (*The Airport Service Charge Act*) na Sheria ya Huduma za Bandari Sura ya 264 (*The Port Service Charge Act*);
- ii. Sheria ya Ushuru wa Bidhaa Sura ya 147 (*The Excise (Management and Tariff Act)*);

- iii. Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki ya Mwaka 2004;
- iv. Sheria ya Kodi ya Mapato Sura 332 (*The Income Tax Act*);
- v. Sheria ya Usalama wa Barabarani Sura ya 148 (*The Road Traffic Act*);
- vi. Sheria ya Viwango Sura 130 (*The Standards Act*);
- vii. Sheria ya Chakula, Dawa na Vipodozi Sura 219 (*Tanzania Food, Drugs, and cosmetics act*);
- viii. Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura 238 (*Tax Administration Act*); na
- ix. Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura ya 148 (*Value Added Tax*).

Mheshimiwa Spika, utekelezaji wa Sheria hizi umefafanuliwa kwa kina kwenye uchambuzi wa Kamati kuhusu utekelezaji wa Sheria ya Fedha ya Mwaka 2019 kwa kipindi cha nusu mwaka.

6.0. MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA PAMOJA NA MWONGOZO WA KUTAYARISHA MPANGO NA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2020/2021.

Mheshimiwa Spika, mwezi Novemba, 2019 Serikali iliwasilisha Bungeni Mpango wa Maendeleo wa Taifa pamoja na Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango na Bajeti kwa mwaka 2020/2021 kama Sheria ya Bajeti inavyoelekeza. Kamati ya Bajeti ilipitia na kujadiliana na Serikali kuhusu Mwongozo wa Maandalizi ya Mpango na Bajeti kwa mwaka 2020/2021 pamoja na Mapendekezo ya Mpango wa Mapendekezo wa Taifa. Kimsingi Mwongozo huu umeelekeza masuala ya msingi ya kuzingatiwa katika uandaaji wa Mpango na Bajeti.

Mheshimiwa Spika, Sura ya Bajeti kwa mwaka 2020/2021 inaonyesha kuwa, Serikali inatarajia kukusanya na kutumia jumla ya **shilingi trilioni 34.36** ikiwa ni sawa na ongezeko la **asilimia 3.78** ikilinganishwa na bajeti

ya mwaka 2019/20 ya **shilingi trilioni 33.12**. Mapato ya ndani yanatarajia kuwa **shilingi trilioni 23.46** ikiwa ni sawa na **asilimia 68.3** ya bajeti. Kati ya fedha hizo mapato ya kodi ni **shilingi trilioni 19.76**, mapato yasiyo ya kodi **shilingi trilioni 2.89** na mapato ya Halmashauri **shilingi bilioni 803.76**. Aidha, Serikali inatarajia kupata kiasi cha **shilingi trilioni 5.212** zikiwa ni misaada na mikopo nafuu kwa ajili ya kugharamia miradi ya maendeleo na kuziba nakisi ya bajeti.

6.1. Maoni ya Kamati kuhusu Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa Pamoja na Mwongozo wa Kutayarisha Mpango na Bajeti Ya Serikali kwa Mwaka 2020/2021.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mapitio hayo, Kamati iliishauri Serikali kuhusu masuala mbalimbali yanayohusu Mpango huo kama ifuatavyo: -

6.1.1. Ukusanyaji wa Mapato kwa Mfumo wa (GepG)

Mheshimiwa Spika, Kamati iliishauri Serikali ihakikishe kila halmashauri zinakusanya mapato yake kwa njia ya Mfumo wa Serikali wa kieletroniki wa ukusanyaji wa mapato (GePG). Hatua hii ni muhimu ili kuhakikisha kwamba uwiano wa ukusanyaji wa mapato ufikie walau **asilimia 18** ya Pato la Taifa kwa lengo la kuziba nakisi ya bajeti na kutekeleza miradi ya maendeleo yenye tija kwa taifa. Kwa sasa uwiano wa ukusanyaji wa mapato ni **asilimia 11.5** ya Pato la Taifa. Aidha, nguvu kubwa ielekezwe katika ukusanyaji wa mapato ya ndani kupitia vyanzo vipya vya kodi na visivyo vya kikodi pamoja na kuimarisha ushirikiano wa kijumuiya na kikanda.

6.1.2. Taarifa ya Utekelezaji wa Vipaumbele.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipendekeza pia Mpango wa Maendeleo uainishe hatua za utekelezaji wa vipaumbele kama

vilivyoainishwa kwenye Mpango wa Maendeleo wa Miaka 5 ikizingatiwa kuwa Mpango wa Maendeleo wa 2020/2021 ni Mpango wa mwisho wa Miaka 5. Hali hii itatoa taswira ya mwelekeo na ufanisi wa utekelezaji wa miradi ya maendeleo na hivyo kusaidia kufanya tathmini bora ya utekelezaji kwa kipindi husika.

6.1.3. Upatikanaji wa Rasilimali fedha kwa ajili ya kutekeleza Mpango wa Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Mafanikio ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2020/21 yanategemea kwa kiasi kikubwa upatikanaji wa rasilimali fedha. Kamati ilishauri Serikali kuanisha namna ambavyo itavutia wawekezaji wa ndani na nje ya nchi (FDI) kushiriki katika utekelezaji wa mpango pamoja na kuhamasisha Sekta Binafsi kushirikiana na Sekta ya Umma katika kugharamia na kuwekeza kwenye miradi ya kimkakati kwa maendeleo ya nchi.

6.1.4. Kufungua Soko la Mitaji (*Liberization of Capital Market*)

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali iangalie uwezekano wa kufungua zaidi Soko la Mitaji (*Liberization of Capital Market*) ili kwanza kuvutia mitaji kutoka nje na kupunguza athari za Serikali kukopa katika soko dogo la fedha la ndani.

6.1.5. Utekelezaji wa Mwongozo wa Ushirikiano baina ya Serikali na Washirika wa Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Kamati iliishauri Serikali kuendeleo kutekeleza Mwongozo wa Ushirikiano baina ya Serikali na Washirika wa Maendeleo (*Development Cooperation Framework-DCF*) ili kukuza mahusiano ya kimaendeleo na hivyo kusaidia upatikanaji wa

fedha kutoka kwa wahisani wa kibajeti. Hatua za awali za utekelezaji wa mwongozo huo zimeonyesha mafanikio.

7.0. HOJA ZA KAMATI ZA BUNGE ZA KISEKTA

Mheshimiwa Spika, katika Bunge la Bajeti la mwaka 2019, Kamati ilipokea jumla ya hoja 26 zilizowasilishwa mbele yake. Kati ya hoja hizo, hoja 14 zilihusu bakaa ya fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mafungu mbalimbali kwa mwaka wa fedha 2018/19, Hoja 9 zilihusu nyongeza ya fedha kwa ajili ya makadirio ya Mapato na Matumizi ya mafungu mbalimbali kwa mwaka wa fedha 2019/20 na hoja 3 zilihusu mapendekezo kuhusu sera, sheria na mabadiliko ya kikodi na hivyo hazikuwa na athari ya kibajeti moja kwa moja.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilikamilisha jukumu hili kwa kukutana na Kamati ya Uongozi pamoja na Serikali kwa lengo la kufanya mashauriano kuhusu hoja husika. Katika kikao hicho, Serikali ilitoa ufafanuzi kuhusu hoja husika na matokeo ya mashauriano hayo yaliwasilishwa Bungeni kupitia Taarifa ya Kamati.

7.1. Hoja zilizofanyiwa Kazi na Serikali

Mheshimiwa Spika, baada ya majadiliano Baina ya Kamati ya Uongozi, Kamati ya Bajeti na Serikali hoja zilizofanyiwa kazi na Serikali ni kama ifuatavyo: -

- i. Hoja zilizohusu bakaa ya fedha kwa ajili ya utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2018/19, Serikali iliweza kutoa fedha kwa baadhi ya mafungu kulingana na fedha zilivyokuwa zinapatikana. Baadhi ya mafungu hayo ni pamoja na Fungu 52-Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto ambapo Serikali ilitoa **shilingi bilioni 30.2** kwa ajili ya ununuzi wa vifaa tiba na Fungu 44 & Fungu

60- Wizara ya Viwanda na Biashara iliyopewa **shilingi bilioni 5.2** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo;

- ii. Hoja za madeni ya Bohari ya Dawa (MSD), madai ya marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani (VAT Refunds) na madeni ya Waalimu, Serikali iliahidi kuwa madeni hayo yatalipwa kadiri uhakiki wa madeni hayo utakavyokuwa unakamilika; na
- iii. Kuhusu ya ujenzi wa majengo ya Ubalizi ambayo imekua hoja ya muda mrefu, Serikali ilishaanza kazi za awali katika Ubalizi wa Tanzania nchini Oman. Aidha, Serikali iliahidi kuwa ujenzi wa majengo ya Ubalizi kwa nchi nyingine utaendelea kutengewa fedha kwa miaka ijayo.

7.2. Hoja ambazo Serikali iliahidi kuzifanyia kazi

Mheshimiwa Spika, Hoja nyingine ambazo zilihitaji muda ili Serikali iweze kuzifanyia kazi na kutoa mrejesho au utekelezaji ni kama zifuatazo: -

- i. Serikali iliahidi kuangalia uwezekano wa kuongeza fedha kwa mafungu mbalimbali mara baada ya kufanya tathmini ya utekelezaji wa Bajeti kwa kipindi cha nusu mwaka wa fedha fedha 2019/20;
- ii. Kuhusu hoja za kisera na sheria, Serikali ilipokea hoja hizo na kuahidi kuzifanyia kazi kupitia utaratibu wa maamuzi wa Serikali. Baadhi ya hoja hizo ni pamoja na utozwaji wa kodi ya makampuni kwa Shirika la Hifadhi za Taifa (TANAPA);

Mheshimiwa Spika, ni mategemeo ya Kamati kuwa Serikali imeendelea kuzifanyia kazi hoja hizo kama ilivyoahidi.

8.0. UTEKELEZAJI WA SHERIA YA FEDHA YA MWAKA 2019 KWA KIPINDI CHA NUSU MWAKA 2019/2020.

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2019/20 Bunge lilifanya marekebisho katika sheria mbalimbali zilizokuwa na lengo la kuongeza mapato ya Serikali, kupanua wigo wa mapato, kuimarisha usimamizi wa mapato na matumizi pamoja na kuchochea ukuaji wa viwanda nchini. Marekebisho hayo yalitarajiwa kuongeza mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 453,754.3**. Katika kipindi cha Julai hadi Desemba, 2019 makusanyo halisi kutokana na hatua hizo yalifikia **shilingi milioni 167,961** ikiwa ni ufanisi wa **asilimia 40.9** ya lengo la kukusanya **shilingi milioni 410,377.2** kwa kipindi hicho. Ufanisi mdogo umesababishwa na kukosekana kwa mapato yaliyotarajiwa kupatikana kwa kutekeleza **tax amnesty**.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipitia, ilichambua na kujadili Taarifa ya utekelezaji wa Sheria ya Fedha ya Mwaka 2019 katika kipindi cha nusu mwaka 2019/20. Katika uchambuzi wa utekelezaji wa sheria hizi Kamati imebaini masuala yafuatayo: -

8.1. Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani Sura 148 (*The Value Added Tax Cap 148*)

Mheshimiwa Spika, marekebisho yaliyofanyika kwenye Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani yalilenga kusamehe kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) kwenye makasha yenye majokofu yanayotumika kwenye Kilimo cha Kisasa cha mboga mboga (horticulture), vifaa vya kukaushia nafaka (Grain Drying Equipment), vilainishi vya ndege, tiketi za ndege, vipeperushi, kalenda, shajara, karatasi zenye nembo na sare za wafanyakazi zilizowekwa nembo ya Shirika husika la ndege. Lengo likiwa ni kupunguza gharama za uzalishaji na kuboresha kilimo cha kisasa nchini pamoja na kuiwezesha nchi kuingia mikataba mbalimbali

za huduma za usafiri wa anga (Bilateral Air Service Agreements). Vilevile, Serikali ilifuta msamaha wa kodi ya ongezeko la thamani uliokuwa unatolewa kwenye taalo za kike kwa kuwa haukuwezesha kupatikana kwa bidhaa hiyo muhimu kwa bei nafuu kwa walengwa na badala yake unawanufaisha wafanyabiashara badala ya walengwa.

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai hadi Desemba 2019, Misamaha ya kodi ya Ongezeko la Thamani iliyotolewa kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2019 ilikuwa **shilingi milioni 754.2** ikiwa ni sawa na **asilimia 91.6** ya lengo la nusu mwaka na **asilimia 45.8** ya lengo la mwaka la kukusanya **shilingi milioni 1,646.7**. Kamati inashauri Serikali kuendelea kuchukua hatua sanjari ambazo zinaonekana kero kwa wananchi katika sekta ya kilimo ili kuikwamua sekta hii muhimu.

8.2. Sheria ya Ushuru wa Bidhaa Sura 147

Mheshimiwa Spika, marekebisho yaliyofanyika kwenye sheria ya ushuru wa bidhaa yalilenga kutoza **asilimia 10** kwenye bidhaa mbalimbali kama mabomba na vifaa vya plastiki vya ujenzi; nywele za bandia pamoja na kupunguza Ushuru wa Bidhaa kwenye mvinyo uliotengenezwa kutokana na usindikaji wa matunda yanayozalishwa hapa nchini kwa kiwango kinachozidi **asilimia 75**. Marekebisho hayo yalitajarajiwa kuongeza mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 3,987.5** lakini marekebisho hayo yalipunguza mapato kwa **shilingi milioni 1,004.3**, ikiwa ni ufanisi wa **asilimia -25.2**. Kwa kuwa hatua hii ilikuwa na nia njema ya kulinda viwanda vya ndani lengo linaweza kuwa limefikwa lakini si kwa upande wa mapato yaliyokuwa yanatarajiwa.

8.3. Sheria ya Kodi ya Mapato Sura 332

Mheshimiwa Spika, marekebisho yaliyofanyika kwenye Sheria ya Kodi ya Mapato kupitia Sheria ya Fedha ya mwaka 2019 yaliyolenga kuanzisha mfumo mpya wa kutoza kodi kwenye mauzo ghafi yasiyozidi shilingi **milioni nne (4,000,000/=)** kwa wafanyabiashara waliopo kwenye mpango wa *Pre sumptive tax system* na kupunguza kiwango cha chini cha kodi kutoka shilingi laki moja na nusu **(150,000/=)** kwa mwaka hadi **shilingi laki moja (100,000/=)**. Marekebisho haya yaliongeza mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 14,778.8** ikilinganishwa na lengo la kuongeza mapato kwa **shilingi milioni 17,596.3** kwa kipindi cha mwezi Julai hadi Desemba 2019, sawa na ufanisi wa **asilimia 84**.

8.4. Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki yam waka 2004.

Mheshimiwa Spika, marekebisho yaliyofanywa kwenye viwango vya pamoja vya Ushuru wa Forodha na Sheria ya Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki yaliyokuwa na lengo la kulinda viwanda vya ndani ya jumuiya na kuchochea uzalishaji viwandani pamoja na kukuza ajira yameonyesha matokeo mazuri. Katika kipindi cha mwezi Julai hadi Desemba 2019, marekebisho hayo yaliongeza mapato ya Serikali kwa **shilingi milioni 15,490.4**, ikilinganishwa na lengo la mwaka la **shilingi milioni 31,074**, sawa na ufanisi wa **asilimia 49.9**. Kwa mwenendo huu ni dhahiri Serikali itaweza kufikia lengo zima la mwaka.

8.5. Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura 238.

Mheshimiwa Spika, Serikali kupitia Bunge ilifanya marekebisho kwenye Sheria ya Usimamizi wa Kodi ya Mwaka 2015. Moja ya marekebisho haya yalilenga kuongeza muda wa ziada wa miezi sita (6) hadi Desemba 2019 kwa walipakodi waliokubaliwa kulipa

kodi wanazodaiwa kwa utaratibu maalumu wa kusamehe malimbikizo ya riba na adhabu (*Tax Amnesty on Interest and Penalties*) kwa **asilimia 100** kwa kufanya marekebisho ya Kifungu cha 70 (2) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi ya mwaka 2015. Lengo la hatua hii ni kutoa ahueni kwa walipakodi waliokuwa na malimbikizo makubwa yanayoathiri biashara zao na kuongeza mapato ya Serikali.

Mheshimiwa Spika, Marekebisho haya yalitarajiwa kuongeza mapato kwa **Shilingi milioni 367,000** kwa muda wa ziada wa miezi sita hadi Desemba 2019. Makusanyo halisi kutokana na hatua hii hadi Desemba 2019 ni **shilingi milioni 126,074.0**, sawa na **asilimia 34.3** ya lengo.

8.6. Sheria ya Usalama Barabarani Sura 168

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Usalama Barabarani ilifanyiwa marekebisho yakiwa na pamoja na kuongeza ada ya leseni ya udereva na kuongeza muda wa matumizi kutoka miaka mitatu hadi mitano. Marekebisho haya yalikwenda pamoja na kuongeza ada ya kadi ya usajili wa vyombo vyote vya moto. Katika kipindi cha mwezi Julai hadi Desemba 2019 makusanyo halisi kutokana na marekebisho haya yalifikia **Shilingi milioni 13,376.3**, ikilinganishwa na lengo la mwaka la **shilingi milioni 18,147** kwa kipindi hicho, ambayo ni sawa na ufanisi wa **asilimia 147.4** ya lengo la nusu mwaka na **asilimia 73.4** ya lengo la mwaka mzima.

Mheshimiwa Spika, Serikali pia ilifanya marekebisho mengine madogo madogo katika sheria mbalimbali za kodi pamoja na sheria nyingine ili kuondoa urasimu, kuboresha mazingira ya ufanyaji biashara na uwekezaji, yakiwemo ya kufuta jumla ya tozo 54 zilizokuwa zikitozwa na Wizara mbalimbali, Idara na Taasisi zinazojitegemea. Hatua hii ni sehemu ya

utekelezaji wa mpango wa kuboresha mfumo wa udhibiti wa biashara (*Blue Print for Regulatory Reforms to Improve the Business Environment*). Vile vile hatua hii ililenga kuondoa muingiliano wa majukumu ya kiutendaji yaliyokuwa yakitekelezwa na Wizara, Idara na Taasisi zinazojitegemea.

9.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KATIKA KIPINDI CHA NUSU YA KWANZA YA MWAKA WA FEDHA 2019/2020 NA MWELEKEO HADI JUNI 2020.

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2019/20 Serikali ilipanga kukusanya na Kutumia jumla ya **Shilingi bilioni 33,105.4**. Kati ya fedha hizo jumla ya **Shilingi bilioni 20,856.8** zilitarajiwa kutumika kwa matumizi ya kawaida na **Shilingi bilioni 12,248.6** kwa matumizi ya maendeleo. Hadi kufikia mwezi Desemba mwaka 2019 Serikali ilikuwa imekusanya jumla ya **Shilingi bilioni 15,857.2** kutokana na vyanzo vya ndani sawa na **asilimia 96.2** ya makadirio ya nusu mwaka na **asilimia 47** ya mapato yote yaliyokusudiwa katika mwaka wa fedha 2019/20.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imefanya uchambuzi wa kina na kubaini kwamba kwa mwenendo huu ni wazi kwamba hadi mwisho wa mwaka wa fedha 2019/20 Serikali inaweza kutekeleza Bajeti kwa asilimia kati 80 hadi 90. Hatua hii ni kubwa na inastahili pongezi kwa vyombo vyote vinavyosimamia utekelezaji wa bajeti ya Serikali.

**Jedwali Na. 2. Sura ya Bajeti na Utekelezaji kwa mwaka 2019/20
(Bilioni)**

Na	Chanzo	Bajeti (2019/20)	Lengo nusu mwaka	Utekelezaji (2019/20)	Asilimia %ya bajeti
1.	Mapato ya Kodi	19,100,932.3	9,550,466	9,100,502.3	95.29
2.	Mapato ya Halmashauri	765,483	382,742	355,400	92.86
3.	Mapato yasiyo ya kodi	3,178,912.8	1,589,456	688,605.7	43.32
4.	Misaada na Mikopo kutoka nje	272,813	136,407	136,407	100
5.	Mikopo ya ndani	1,499,774	749,887	667,100	88.96
6.	Mikopo ya ndani roll over	3,460,218	1,730,109	1,905,400	110.13
7.	Mikopo ya masharti ya kibiashara	2,316,404	1,158,202	1,822,100	157.32
8.	Miradi ya nje	2,510,863	1,255,432	1,318,046	104.99
9.	Jumla	33,105,409.7	16,552,700	15,857,154	95.76

Chanzo: Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti Nusu mwaka MOF

9.1. Uchambuzi wa Mwenendo wa Makusanyo ya Mapato

Mheshimiwa Spika, Kama inavyoonyesha katika jedwali Namba 3 hapo juu mwenendo unaonyesha kwamba Serikali imeweza kuvuka lengo la kukusanya zaidi ya **asilimia 50** kwa mapato yatokanayo na Misaada ya Kisekta **asilimia 110**, Mikopo ya masharti ya Kibiashara **asilimia 157**, Mikopo ya ndani (Roll over) **asilimia 55.1**. Hata hivyo, kwa upande wa mapato ya kodi Serikali imeweza kukusanya **asilimia 95.2** ya lengo la nusu mwaka na Serikali za Mitaa imeweza kukusanya **asilimia 92.8** ya lengo la mwaka. Mwenendo huu unaonyesha kwamba ni wazi kwamba Serikali inaweza

kukusanya kati ya **asilimia 80** hadi **90** ya mapato iliyokusudia kukusanya katika mwaka wa fedha 2018/19. Hatua hii ni ya kupongezwa.

9.2. Uchambuzi wa Mwenendo wa Matumizi

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai hadi Desemba 2019 Serikali iimetoa ridhaa ya matumizi yenye jumla ya **Shilingi bilioni 15,316.6** sawa na **asilimia 91.2** ya lengo. Kamati ilifanya uchambuzi wa matumizi hayo na kubaini masuala mbalimbali kama ifuatavyo: -

9.2.1. Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Desemba mwaka 2019 Serikali ilikuwa imetumia jumla ya **shilingi bilioni 10,524.6** kwa ajili ya matumizi ya kawaida ambayo ni sawa na **asilimia 68.7** ya mapato yote yaliyokusanywa muda huo na **asilimia 50.4** ya matumizi yote ya kawaida ya **Shilingi bilioni 20,856,549**. Uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba Serikali imepeleka fedha za matumizi ya kawaida kwa zaidi ya **asilimia 80** kwa mafungu yote isipokuwa tu kwa Fungu namba 7 la Msajili wa Hazina ambalo limepokea **asilimia 16** tu ya Bajeti iliyoidhinishwa na Bunge. Kamati inaendelea kuishauri Serikali kutokana na umuhimu wa fungu hili na mafanikio makubwa yaliyopatikana kwenye ukusanyaji wa gawio na mchango wa **asilimia 15** ni muhimu sasa lipatiwe fedha za kutosha kwa ajili ya kuimarisha utendaji kazi wake.

9.2.2. Matumizi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika Katika mwaka wa fedha 2019/20 Serikali ilipanga kutumia jumla ya **Shilingi bilioni 12,248,602** katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Hadi kufikia mwezi Desemba jumla ya **Shilingi bilioni 3,767.2** sawa na **asilimia 61.6** ya lengo la nusu mwaka **shilingi bilioni 6,111.6** na **asilimia 30.7** ya Bajeti yote iliyoidhinishwa na Bunge. Hivyo ni wazi kwamba hadi kufikia mwisho wa mwaka wa

fedha 2019/20 kuna uwezekano mkubwa wa Serikali kutekeleza Bajeti ya Maendeleo kwa kati ya **asilimia 60** hadi **70**. Kamati inaishari Serikali kuhakikisha kwamba fedha zote za maendeleo zinapelekwa kama zilivyo idhinishwa na Bunge. Vilevile, kamati inasisitiza ulipaji wa kodi kwa hiari ili kupata fedha za kutosha na za uhakika za kutekeleza miradi ya maendeleo.

9.2.3. Ugharamiaji wa Deni la Taifa

Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia mwezi Desemba 2019 jumla ya **Shilingi bilioni 3,813.6** sawa na **asilimia 32** ya mapato yote ya Serikali katika kipindi cha nusu mwaka zilitumika kugharamia Deni la Serikali. Kati ya fedha hizo **shilingi bilioni 455.7** zilitumika kulipa deni la Serikali ambalo ankara za malipo hazijapokelewa. Hali hii inaonyesha kwamba ni lazima tuendelee kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato ili tuwe na deni ambalo halitasababisha matatizo katika uchumi kwa siku zijazo na vizazi vijavyo.

10.0. ZIARA YA KAMATI KUTEMBELEA TAASISI, IDARA NA MAMLAKA ZILIZOCHINI YA WIZARA

Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Januari 2019 hadi Januari, 2020 katika nyakati tofauti Kamati ilifanya ziara katika mikoa ya Arusha na Dar es salaam. Ziara hizo zilikuwa na lengo la: -

- i. kukagua shughuli zinazotekelezwa na Taasisi zinazosimamiwa na Kamati;
- ii. kukagua utekelezaji wa Mifumo mbalimbali ya kikodi iliyoidhinishwa na Bunge wakati wa kupitisha Muswada wa Sheria wa Fedha 2018 iliyokuwa na lengo la kuhuisha mapato ya Serikali na jinsi unayofanya kazi katika viwanda ambavyo tayari vimeanza kutumia mifumo hiyo;
- iii. kukagua utekelezaji wa Mfumo wa kuhuisha fedha zote nchini na jinsi unavyotekelezwa katika ngazi tofauti tofauti za Serikali;

- iv. kutembelea na kukagua shughuli za viwanda vya kimkakati mjini Arusha; pamoja na
- v. kukagua utekelezaji wa hatua mbalimbali za maendeleo zinazochukuliwa na Serikali kwa lengo la kuongeza mapato ya Serikali na kuchochea uchumi wa nchi.

10.1. Masuala Muhimu yaliyojitekeleza

Mheshimiwa Spika, kwa muhtasari naomba niwasilishe masuala muhimu yaliyobainika wakati wa ziara ya kamati Kutembelea Soko la hisa (DSE), Ofisi ya Msajili wa Hazina (TR), Mamlaka ya Bandari (TPA), Shirika la Simu la Tanzania (TTCL), Jengo jipya la Abiria la Uwanja wa Taifa wa Julius Nyerere (JNIA terminal III), Kiwanda cha TANALEC pamoja na Benki Kuu. Masuala ya Msingi yaliyojitokeza ni kama ifuatavyo: -

10.1.1 Mwenendo wa Soko la Hisa la Dar es salaam (DSE)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kushuka kwa mwenendo wa biashara katika Soko la Hisa la Dar es salaam (DSE) pamoja mtaji wa soko la DSE uliotokana na kushuka kwa thamani pamoja na mauzo ya hisa za makampuni ya nje na ndani yaliyoorodheshwa kwenye Soko. Aidha, sababu kuu iliochangia kushuka kwa mauzo ya hisa ilitokana mfuko mpya wa hifadhi ya jamii kutoshiriki katika soko kwa miezi 15.

10.1.2 Kuchelewa kuanza kwa Soko la bidhaa (Tanzania Merchantile Exchange)

Mheshimiwa Spika, Kuchelewa kuanza kazi kwa Soko la TMX, Kamati inaona umuhimu wa kuanza kwa soko hili hasa ikizingatiwa kuwa uchumi wa Tanzania kwa kiasi kikubwa unategemea kilimo. Kamati ilibaini kuwa pamoja na Soko

kuwa tayari kuanza mauzo ya mazao bado kuna haja ya Serikali kuwekeza rasilimali fedha za kutosha pamoja na rasilimali watu ambao ni wabobezi katika tasnia hii. Kamati iliishauri Serikali kuhakikisha kwamba soko hili linaanza kufanya kazi kikamilifu kwa faida ya Taifa.

10.1.3 Uwekezaji wa Serikali kwenye Mashirika ya Umma

Mheshimwa Spika, Kamati imebaini kwamba pamoja na kuwa Serikali imefanya uwekezaji mkubwa kwenye baadhi ya mashirika ya umma kupitia miradi ya kimkakati iliyopo chini ya mashirika hayo, bado uwekezaji huo hauonekani kwenye mali za mashirika hayo. Baadhi ya miradi hiyo ni kama vile Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano chini ya TTCL na mradi wa bomba la gesi kuja Dar es salaam ulioko chini ya TPDC. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kuwa mali hizo zinaingizwa kwenye umiliki wa Mashirika husika ili kuondokana na changamoto ya mitaji kwa mashirika hayo na hivyo kuyawezesha mashirika hayo kuweza kukopa katika taasisi za kifedha kwa kutumia thamani ya mali za mashirika.

10.1.4 Faida ya uwekezaji wa Serikali

Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuwekeza kwa kiasi kikubwa katika Mashirika ya Umma na Taasisi mbalimbali. Aidha, Kamati inaona Serikali bado haijafaidika kwa kiasi kikubwa kutokana na uwekezaji unaofanyika kwenye baadhi ya Mashirika na Taasisi za Umma. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kuwa thamani ya gawio inayotokana na uwekezaji wake uendane na thamani ya mtaji uliyowekezwa katika Taasisi na Mashirika ya Umma ili

uwekezaji huo uongeze mapato zaidi kwa Serikali.

10.1.5 Kuhuisha Mfumo wa Usimamizi wa Forodha

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti imebaini kwamba kuna tofauti ya mfumo unaotumiwa na Mamlaka ya Mapato Tanzania inatumia mfumo wa TANCIS wakati nchi jirani zinazohudumiwa na bandari ya DSM bado wanatumia mfumo wa ASCUDA+++ hivyo kupelekea mfumo kutokusomana na kusababisha ucheleweshaji wa mizigo hasa mipakani. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba mfumo wetu wa TANCIS unaunganishwa na mfumo ya nchi jirani ili kuharakisha biashara ya mizigo mipakani.

10.1.6 Akaunti Jumuifu ya Fedha (TSA)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembela Benki Kuu ya Tanzania tawi la Arusha na Ofisi ya Halmshauri ya Jiji la Arusha ilikujionea utekelezaji wa Mfumo wa Akaunti Jumuifu wa TSA. Mfumo ulilalamikiwa na changamoto moja kubwa ya kutokuwepo kwa mtandao (network) wa uhakika ambapo mtandao unakuwa unakata kabisa kiasi cha kupelekea malipo kutofanyika kwa wakati. Changamoto hiyo ilibainika kusababishwa na udogo wa *bandwidth* kwa kuwa Servers za mfumo yote zinasimamiwa na kuhifadhiwa katika ofisi za TAMISEMI - Dodoma na hivyo kupelekea kulemewa. Kufuatia hili, Kamati ilielekeza Wizara ya Fedha pamoja na TAMISEMI kukaa pamoja na kuona ni jinsi gani wanaweza kutatua changamoto hii na kuimarisha mtandao ili kuwezesha mfumo huu kufanya kazi kwa ufanisi zaidi. Aidha, ilipendekezwa servers hizo ziwepo kikanda kwa ajili ya kuleta ufanisi zaidi.

11.0. MAFUNZO KWA KAMATI

Mheshimiwa Spika, katika kipindi husika ilipata fursa ya kupata mafunzo mbalimbali yaliyolenga kuwajengea uwezo. Ofisi ya Bunge kwa kushirikiana na Wizara ya Fedha na Mipango na Taasisi zake ziliratibu mafunzo hayo pamoja na mafunzo yanayoratibiwa na programu za Miradi ya LSP II na PFMRP. Mafunzo hayo yaliwasaidia Wajumbe wa Kamati katika kutekeleza majukumu yake ikiwa ni pamoja na kusimamia Bajeti ya Serikali na hatimaye kuweza kushauri Serikali ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, mafunzo hayo yalikuwa ni pamoja na: -

- i. Mwongozo wa Uchambuzi wa Bajeti na namna Serikali inavyokokotoa makisio ya ukuaji wa uchumi nchini;
- ii. Kupitishwa katika kanuni za Usimamizi wa Sekta Ndogo ya Fedha;
- iii. Kupitishwa katika mfumo wa ukadiraji wa masuala mbalimbali ya uchumi Jumla (Financial Programing);
- iv. Usimamizi wa Mashirika ya Umma;
- v. Mfumo wa uondoshwaji wa mizigo bandarini – TANCIS;
- vi. Kupitishwa katika Sheria mbalimbali zikiwemo Sheria ya Kodi ya Mapato, Sheria ya Ushuru wa Bidhaa Sura 147 (The Excise (Management and Tariff) Act, Cap 147), Sheria ya Umoja wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki (East African Community Customs Management Act, 2004) na Protokali ya Umoja wa Forodha ya Afrika Mashariki (*The East African Customs Union Protocol, 2004*).

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilipata fursa ya kutembela nchi za Uganda na Rwanda ambapo ilikwenda kujifunza namna nchi hizo zinaendesha Mfumo wa Akaunti Jumuiifu baada ya kuanza kutumika nchini.

12.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA JUMLA

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi wa kina kuhusu utekelezaji wa Bajeti ya Serikali pamoja na utekelezaji wa majukumu ya Kamati, Kamati ina maoni na mapendekezo ya ujumla yafuatayo: -

12.1. Utekelezaji wa Sheria ya Mawasiliano na Kielektroniki (EPOCA).

Mheshimiwa Spika, Marekebisho yaliyofanyika kwenye Sheria ya EPOCA mwaka 2017, yalielekeza kampuni zote za simu kujiorodhesha kwenye soko la hisa na kuuza **asilimia ishirini na tano (25%)** ya hisa zake kwa umma na hatimaye kampuni hizo kuorodheshwa kwenye soko la hisa la Dar es salaam. Hata hivyo, Kamati ilibaini kuwa kati ya kampuni zote za simu ni kampuni ya Vodacom tu ambayo imeweza kuingia kwenye soko. Pamoja na kuwa Vodacom wameingia sokoni sio hisa zote ambazo zimeweza kununuliwa na inalamikiwa kutoa gawio dogo lakini pia kushuka kwa thamani ya hisa za kampuni hiyo.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kusesitiza kampuni za simu ambazo bado hazijaorodheshwa kwenye soko la Hisa la Dar es salaam waweze kufanya hivyo ili Watanzania waweze kushiriki katika uwekezaji kwenye sekta ya mawasiliani kama sheria inavyotoka.

12.2. Sekta ya Ngozi

Mheshimiwa Spika, wakati wa kujadili Muswada wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2019 Kamati ilipokea Taarifa kutoka kwa wafanyabiashara wa ngozi kuhusu mlundikano wa ngozi katika maghala uliosababishwa na viwango vya ushuru wa mauzo nje yaani export levy ya **asilimia 10** kwa ngozi zilizosindikwa hadi hatua ya wet blue na **asilimia 80** kwa ngozi ghafi, viwango

ambavyo vilipelekea ngozi kukosa soko. Hivyo, Serikali iliahidi kulifanyia utafiti suala hilo na kuwasilisha Taarifa kwenye Kamati.

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya tafiti uliofanywa na Serikali yalibaini kuwepo na mlundikano wa ngozi katika maghala ambayo yalifanywa utafiti katika mikoa ya Dar es salaam, Pwani, Mwanza na Kilimanjaro. Aidha, taarifa ya tafiti haikuweza kubainisha endapo viwango vya tozo vya ushuru wa mauzo nje ya nchi kama vinaathiri biashara hiyo na hivyo kusababisha mlundikano. Hivyo basi, Kamati inaiagiza Wizara ya Viwanda na Biashara na Wizara ya Mifugo na Uvuvi wakishirikiana na Wizara ya Fedha na Mipango kufanyia utafiti viwango hivyo vya ushuru na kuangalia ni namna gani zinaweza kuja na mikakati ya kusaidia na kuinua sekta hiyo ambayo ina manufaa makubwa ya kimapato kwenye uchumi wa nchi.

12.3. Minara ya Mawasiliano kwa Shirika la TTCL.

Mheshimiwa Mwenyekiti, Kamati ilipotebembela kampuni ya simu ya TTCL ilibaini kwamba kampuni hiyo ina changamoto kubwa ya minara ya mawasiliano ambapo hivi sasa TTCL ina jumla ya **minara 485** tu kati ya **minara 14,000** iliyopo nchini. Aidha, kati ya minara hiyo ya TTCL, **minara 207** tu ndiyo inamilikiwa na Shirika na iliyobaki Shirika linapanga katika minara ya watoa huduma wengine wakiwemo kampuni ya *Helios Towers*, Airtel, Vodacom na Halotel. Kimsingi, idadi hiyo ya minara ni michache kwa Shirika kufikia lengo la kutoa huduma nchi nzima. Umiliki mdogo wa minara kwa shirika la umma una athari za kiulinzi na usalama kutokana na kazi muhimu zinazoendeshwa na Shirika. Hivyo basi, ili kuondokana na changamoto hii, Kamati inashauri Serikali kuiwezesha kifedha TTCL kulingana na mpango wake wa miaka 5 ili kuboresha miundombinu ya Shirika na hivyo kuwa shindani.

12.4. Kukosekana kwa Vifaa vya kupakua na kupakia mizigo Bandarini

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kuna ukosefu wa vitendea kazi kama vile *cranes* na *conveyor belts* kwa Bandari ya Dar es salaam kwa ajili ya kushusha mizigo na kupakia na hivyo kurefusha muda wa kushusha na kupakia mizigo. Kamati inapendekeza maboresho yanayoendelea katika Bandari ya Dar es salaam yaende sanjari na upatikanaji wa vitendea kazi hivyo muhimu.

12.5. Changamoto ya Utekelezaji wa Mradi wa Uboreshaji wa Miji na Majiji kutokana na Kodi ya Ongezeko la Thamani.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti katika uchambuzi wake imebaini kwamba kuna mikwamo katika utekelezaji wa Miradi ya Benki ya Dunia kwa baadhi ya Halmashauri za Miji. Mkwamo huo unatokana na Serikali kudai kodi ya ongezeko la thamani katika utekelezaji wa miradi hiyo. Kamati inaishauri Serikali kuleta kwa hati ya dharura mabadiliko ya Sheria ya VAT ili Bunge lako Tukufu liweze kufanya mabadiliko yatakayonusuru utekelezaji wa miradi hiyo.

12.6. Utaratibu wa uwasilishaji wa mapendekezo ya Mabadiliko ya Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Jumuiya ya Afrika Mashariki.

Mheshimiwa Spika, hii sio mara ya kwanza kwa kamati yako kuishauri Serikali kulishirikisha bunge juu ya mapendekezo yake yanayopelekwa katika jumuiya ya Afrika mashariki kabla hayajapitishwa. Ushauri huu unatokana na ukweli kwamba utaratibu wa kuyafanyia mabadiliko endapo Bunge halitaridhia ni mrefu na unachukua muda. Hivyo, Kamati inapendekeza mabadiliko hayo yawe yanawasilishwa Kamati ya Bajeti kwa niaba ya bunge ili kamati itoe maoni yake kabla hayajapelekwa katika jumuiya.

12.7. Mazingira ya Biashara na Uwekezaji

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kujielekeze katika kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji nchini ili kuvutia Sekta binafsi kushiriki katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Njia zinazoweza kutumika ni pamoja na kutoa udhamini kwa wakopaji wadogo (credit gurantee schemes) pamoja na kuongeza matumizi ya mikopo inayojidhamini yenyewe (lease finance) ili kuisaidia sekta hiyo kushiriki kikamilifu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inashauri Serikali ijielekeze katika kuondoa vikwazo vinavyozuia maendeleo ya viwanda nchini hasa vikwazo vya ushindani usio sawa baina ya viwanda vya ndani dhidi ya bidhaa zinazozalishwa na viwanda vya nje, ufinyu wa mitaji ya kifedha, gharama kubwa za uzalishaji, uwepo wa miundombinu duni ya uzalishaji, mlolongo wa taratibu kuwa mrefu, sheria kubadilika mara kwa mara na uwepo wa uhusiano hafifu kati ya sekta ya viwanda na sekta nyingine za kiuchumi.

Mheshimiwa Spika, ni vema Serikali ikajielekeza katika kutatua vikwazo hivi pamoja na kuwa na mkakati maalumu wa kuongeza thamani ya bidhaa zinazozalishwa viwandani.

12.8. Mwenendo wa Viwango vya riba na Mfumuko wa Bei

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti katika nyakati tofauti tofauti imeitaarifu Serikali kuhusu viwango vya riba katika sekta ya benki kuwa vya juu kuliko uhalisia. Mfano hadi kufikia Novemba 2019 viwango vya riba vilikuwa **asilimia 16.87** ilihali mfumuko wa bei ulikuwa kwa **asilimia 3.8**. leleweke wazi kwamba kuna uhusiano wa moja kwa moja kati ya mfumuko wa bei na viwango vya riba haitarajwi kiuchumi viwango vya riba vizidi mfumuko wa bei kwa

zaidi ya marambili. Hivyo, kamati inaishauri Serikali kuangalia gharama za uendeshaji wa mabenki ili kuhakikisha viwango vya riba vinaendana na mfumuko wa bei.

12.9. Ukusanyaji wa Kodi ya Majengo

Mheshimiwa Spika, makusanyo ya kodi ya majengo kwa Halmashauri zote katika kipindi cha Julai hadi Desemba 2019, yalikuwa **shilingi bilioni 6.7** sawa na **asilimia 61.7** ya lengo la **bilioni 10.8** katika kipindi hicho. Kodi ya majengo haikufikia lengo kutokana na walipakodi wengi kupendelea kulipa kodi na tozo katika tarehe za mwisho wa mwaka (mwezi Juni). Kutokana na changamoto hiyo, Kamati inashauri Serikali kuangalia uwezekano wa kujumuisha makusanyo ya kodi ya majengo katika ankara za maji au umeme. Hatua hii itasaidia ukusanyaji wa kodi hiyo kila mwezi kwa gharama ndogo na kuondoa usumbufu kwa wananchi kutaka kulipa kodi hiyo kila mwisho wa mwaka.

13.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, naomba nihitimishe kwa kukushukuru kwanza wewe Mheshimiwa Spika pamoja na Naibu Spika kwa miongozo yenu ambayo mmekuwa mkiipatia Kamati na hivyo kuwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi. Pili, napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Philip I. Mpango, Mb Waziri wa Fedha na Mipango na Dkt. Ashatu Kijaji, Mb Naibu Waziri kwa ushirikiano wao ambao wamekuwa wakitoa kwa Kamati katika kipindi chote cha vikao vya Kamati. Nawashukuru pia wataalam wote kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao walishirikiana na Kamati.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati hii kwa umahiri, umakini na ushirikiano wao

walionipatia wakati wote wa kutekeleza shughuli za Kamati. Aidha, nawapongeza kwa michango yao, maoni na ushauri ambayo imesaidia katika kuhakikisha kuwa Kamati inasimamia Serikali ipasavyo. Naomba kuwatambua Wajumbe hao kwa majina kama ifauatavyo: -

1. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb – Makamu Mwenyekiti
2. Mhe. David Ernest Silinde, Mb
3. Mhe. Mbaraka Kitwana Dau, Mb
4. Mhe. Mendrad Lutengano Kigola, Mb
5. Mhe. Maria Ndilla Kangoye, Mb
6. Mhe. Dkt. Immaculate Sware Semesi, Mb
7. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb
8. Mhe. Riziki Said Lulida, Mb
9. Mhe. Freeman Aikael Mbowe, Mb
10. Mhe. Hasna Sudi Katunda Mwilima, Mb
11. Mhe. Makame Kassim Makame, Mb
12. Mhe. Balozi Adadi Mohamed Rajab, Mb
13. Mhe. Abdallah Majurah Bulembo, Mb
14. Mhe. Prof. Anna Kajumulo Tibaijuka, Mb
15. Mhe. Stephen Julius Masele, Mb
16. Mhe. Ali Hassan Omar, Mb
17. Mhe. Martha Jachi Umbulla, Mb
18. Mhe. Dkt. Dalaly Peter Kafumu, Mb
19. Mhe. Albert Obama Ntabaliba, Mb
20. Mhe. Marwa Ryoba Chacha, Mb
21. Mhe. Balozi Dkt. Diodorus Buberwa Kamala, Mb
22. Mhe. Joseph George Kakunda, Mb
23. Mhe. Jumanne Kibera Kishimba, Mb
24. Mhe. Andrew John Chenge, Mb
25. Mhe. Shally Josepha Raymond, Mb
26. Mhe. Suleiman Ahmed Saddiq, Mb

Mheshimiwa Spika, mwisho napenda kutumia fursa hii kumshukuru Ndg. Stephen Kagaigai, Katibu wa Bunge kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake kikamilifu na kwa wakati katika kipindi chote. Pamoja na yeye, napenda kuishukuru Sekretarieti ya Kamati ya Bajeti kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalam na hatimaye kukamilika kwa taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako tukufu sasa lipokee na kujadili taarifa hii na hatimaye kukubali maoni, ushauri na mapendekezo ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

Mashimba M. Ndaki, Mb

M/MWENYEKITI

KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

30 Januari, 2020